

Pospíšil, Ivo

Mladý Čechov, aneb, O trvalosti hodnot

Opera Slavica. 2005, vol. 15, iss. 3, pp. 50-52

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117515>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

kauzálnych celkov mozaikovitô pôsobiaci historické súvislosti spájajúce autora s genézou jeho textu a nejednoznačnou spoločenskou praxou. Napokon vždy sa spoločenskovedný výskum zacieli na prelínanie sa analyzovanej stratégie autora a na časové inšpirácie autorského textu pre iné druhy umenie atď.

Výraznou poznávacou časťou i širším spoločenským vkladom nitrianskeho zborníka do pedagogickej i vedeckej „praxe“ súčasnosti sú spresnenia autorskej stratégie alebo užšie vedené myšlienkové línie, ktoré objasňujú a aktuálne interpretujú časť či celok autorského textu vo vzťahu k dobovej kultúrnej aj spoločenskej téze. Najčastejšie ide o vzťah literatúra a hudba, umenie a múzeum, reklama a jazyk, spoločenská misia a politická prax, recepčia a jej časová hodnota, korešpondenčné kontakty medzi osobnosťami dvoch národných kultúr, sociologické kontakty medzi dejinami, politickou praxou a kultúrou národného spoločenstva a mnohé ďalšie parciálne zistenia.

Za obzvlášť prínosné treba považovať príspevky syntetizujúceho záberu, ktoré svojím členitým rozpätím smerujú k ustáleným výpovediam z dejepisu predmetu už i tým, že sledujú a podporujú spoločenský zmysel i vedeckú opodstatnenosť tohto typu zborníkov. V tejto súvislosti sa treba odvolať na práce, ktoré utvárajú nosnú líniu zborníka, na Andreja Červeňáka a jeho *Esej o ruskej literatúre v čase globalizácie*, na Vladimíra Čerevku a jeho *Recepciu ruskej literatúry na Slovensku na začiatku 20. storočia* a na Iva Pospíšila a jeho výklad *Česko-ruské literárne vzťahy: niekoľko okruhov a úskalf*.

Slovensko-ruské vzťahy a súvislosti sú zastavením sa na ceste aktuálneho výskumu historického a interpretačného poznávania či sumovania „komunikácie“ dvoch národných literatúr s členitou pamäťou ich vzájomných kultúrnych dejín. V tomto zmysle sa treba pripraviť na vertikálnejšie a koncentrovanejšie poznanie, aké prinesie nasledujúci zborník rusistov na Slovensku a v Čechách isto aj preto, lebo už nebude musieť podstupiť gesto zdôvodnenie a akt podpory na potrebu a opodstatnenie vlastného poznávacieho podložia v spoločenských vedách a v kultúrnom vedomí i poznaní „svojej“ spoločnosti.

Viera Žemberová

Mladý Čechov aneb o trvalosti hodnot

Гурчинов, М.: Младшот Чехов. Преломните години во животот и во творештвото на А. П. Чехов. Македонска Академија на науките и уметностите, Скопје 2004.

Základem práce makedonského komparatisty mezinárodní pověsti Milana Ďurčinova je jeho nepublikovaná disertace z roku 1960 Mladý Čechov. Toto mladistvé dílo vychází tedy až nyní, ovšem upravené a doplněné; autor se pochopitelně nespokojil s údaji starými desetiletí a svou práci znovu zkoncipoval a bibliograficky a metodologicky propracoval. Nicméně i tak nese dílo elán jeho mládí, neotřelost a svěžest, které jsou typické pro prvotiny nebo vůbec raná díla: v tom se „mladý Čechov“ schází s „mladým Ďurčinovem“ v jednom tvůrčím gestu. Ostatně u obou je raná práce východiskem pozdějších úspěchů a vrcholů: nebýt této objevné práce, nebyl by patrně ani tak kvalitní komparatista a literární historik a teoretik Ďurčinov, spolupracovník (mediátorem byl Ivan Dorovský) Dionýze Ďurišina a spolutvůrce mezinárodní koncepce srovnávacího studia literatury.

Kniha doprovázená vkusnými dobovými fotografiemi a věnovaná Čechovovu stému výročí narození (1904-2004), se zabývá přelomovým, přechodným, tranzitivním obdobím Čechovova života a díla, kdy se z humoristy a povídkáře stává novelista, dramatik a potenciálně i romanopisec hořkostí lidského údělu, skeptik a melancholik, jenž se teprve takto světově proslavil.

V prosinci 1885 přijíždí povídkář a humorista Čechov do Sankt-Petěrburgu za svým vydavatelem N. A. Lejkinem. Tento pobyt totálně změnil jeho životní dráhu a literární tvorbu. Dostává dopis od D. V. Grigoroviče, který ho vyzývá k zásadní změně ve jménu talentu, osudové je také setkání s nakladatelem A. S. Suvorinem. Ďurčinov sleduje tyto proměny na konkrétním povídkovém materiálu, jako jsou *Тоска*, *Переолох*, *Кошмар* a zejména na „smutných“ povídkách typu *Каутанка*, *Скучная история* nebo *Припадок*. V tomto období prochází Čechov silným působením Lva Tolstého a tolstojovství – nicméně zůstává stranou politických hnutí, jak si předsevzal, jako skeptik, melancholik a milovník až nelítostné exaktnosti. Ďurčinov ukazuje, jak mezi léty 1886-1887 klesá počet Čechovových děl, jak klesá především počet humoristických povídek (rasskaz). Zásadně se mění struktura jeho díla a uvnitř především jeho filozofie, celková tonalita, estetika a poetika. Ďurčinov charakterizuje Čechovovo dílo v oněch tranzitivních 80. letech 19. století jako posun k žánrově a poetologické polyfonii, kdy autor překonává hranice malé povídky (rasskaz, short story) a klene své dílo směrem k jen slabě dějové novele (povest) a dokonce k románu – tento záměr se však neuskutečnil a jeho náhražkou je labutí píseň ruského klasického románu, pozdní *Ostrov Sachalin*. Přelomové období znamená také pokus o koncipování dramatického tvaru, jenž se stal východiskem celého jeho slavného dramatického umění přelomu 19. a 20. století.

Ďurčinov se soustředí na několik aspektů Čechovova tranzitivního období: na jeho vztah k Suvorinovi a Grigorovičovi, na vliv L. Tolstého a na proměnu estetiky a tonality díla, které se teprve tu stává „čechovovským“, na narativní stavbu, na pokus o román a na drama *Ivanov*, které chápe jako předděvčí čechovovské dramatické poetiky.

Oslní především již zmíněná svěžest pozorování, jakási oproštěnost a bedlivé sledování poetologické geneze Čechovova díla. Oproti zralému Ďurčinovovi je tu poměrně málo rozsáhlejšího srovnávacího materiálu, je to spíše do sebe svinutá, analytická sonda založená na důkladné znalosti dobového materiálu a mířící spíše do hloubi textu – genologické a komparativní aspekty se tu teprve rodí.

Není příliš užitečné ukazovat na to, co by v díle ještě mohlo být: kromě širšího ruského a mezinárodního kontextu je to nepochybně zamyšlení nad tím, zda těchto tranzitivních či dokonce zlomových období nebylo v Čechovově životě a díle více, i když ne tak hlubokých a dlouhých, například v 90. letech 19. století, resp. nad tím, co nás nutí vidět nyní Čechova jako labutí píseň ruského realismu a počátek moderny, ale také jako vrcholně individualistického autora, jehož lze jen stěží vměstnat do nějakého poetologického schématu. Otevřená zůstává otázka jeho vztahu k dobovým ruským politickým, filozofickým a estetickým hnutím té doby (radikální či revoluční demokracie, liberálové, narodnici, konzervativní autokracie, náboženská filozofie a koncepce teokracie, dekadence); zdá se, že Čechov si od nich držel odstup, pozoroval je z nadhledu, že jeho samostatnost mu však přinášela nejen uspokojení, ale také samotu, bezvýchodnost a pokusy o hledání transcendentních východisek (*Černý mnich*, 1894) – problémem tedy zůstává, nakolik je toto vše geneticky uloženo již v jeho „přelomových“ dílech druhé poloviny 80. let 19. století,

zda to v nich lze již rozeznat. To však jsou otázky zjevně přesahující strukturální rámec této Ďurčinovy knihy, jejich řešení a porušilo soustředění a analytickou preciznost.

Ďurčinovo rozsáhlé, fundamentální dílo se řadí ke genetickým zkoumáním hledajícím v raných vývojových fázích velkých literárních osobností počátky jejich pozdější velikosti – takto kdysi v Kalifornii Victor Terras zkoumal „mladého Dostojevského“. Obdivuhodná je Ďurčinova schopnost ukotvení výkladu v přelomových partiích díla: jako na nitce se pak odtud vyvléká celé rané i pozdní dílo, jeho poetika a tonalita prozaická i dramatická. Toto umění skloubit strukturální analýzu s umírněným vctěním připomínajícím v leccčems postupy moderní hermeneutiky patří v tomto díle k zážitkům nejsilnějším. Návraty k raným dílům, jejich „přehlédnutí“ a doplňky nebývají vždy šťastným krokem, ale tento postup se v tomto případě Ďurčinovi vyplatil: v jubilejním čechovovském roce vydal svou juvenillii, která zároveň dokládá, že kvalitní bádání nemusí ztráct podnětnost ani po relativně dlouhém čase.

Ivo Pospíšil

Postmoderní hra se „střípky“ ruské klasiky

Lomové etapy střídání uměleckých směrů bývají zpravidla provázeny kritickými i negativně laděnými výpady proti stylům, žánrům, dominantním tématům i tradičním kreativním a interpretačním postupům předcházejících společenských a kulturních tradic. Metaforicky pojmenovaná knížka předního ruského literárního vědce V. B. Katajeva *Hra se střípky* (*Игра в осколки*) je věnována aktuální problematice osudu ruské klasické literatury v postmoderním „hravém i chaoticky dravém“ vývoji posledního desetiletí, který zejména ve svébytných podmínkách společenského postavení ruské literatury nabyl podob vskutku „sui genesis“.¹

Postavení ruské klasiky bylo totiž v kontextu výrazných politických, ekonomických a návazně i obecně kulturních kvalitativních posunů vystaveno citelně odlišným hodnotícím pohledům ve srovnání například s postmoderním dialogem s minulostí v české kultuře. Odrážel se v nich mj. mýtus „nedotknutelné svatyně“, ukotvený ve specifických podmínkách 19. století, v nichž se „zlatá“ ruská klasika stala jakýmsi svědomím národa, nastolujícím a v reálných obrazech prezentujícím řadu fundamentálních otázek dlouhodobého ruského „hledačství“ moderní občanské společnosti. Svým „syrovým“ realismem, hloubkou ponoru do lidské psychiky i „přirozeně moudrým“ svérázem kladení filozofických otázek oslovovala nejen ruskou kulturní veřejnost (a to v míře, již nebylo možno ignorovat ani v „socialistické“ éře sovětského Ruska), ale i širokou veřejnost zahraniční.

Petrifikace klasické literatury jako významného faktoru ideově-výchovného procesu navíc nedovoľovala variabilnější kritické přístupy k jejím artefaktům, nabývající se přirozeně v souvislosti s měnícím se historicko-kulturním kontextem (výjimky vznikaly jen v souvislosti s přetrvávající zdrženlivostí vůči některým ideově „nepřijatelným“ koryfejům, srov. např. A. A. Fet, F. M. Dostojevskij, N. S. Leskov, později i celá epocha tzv. stříbrného věku aj.). Kromě toho i nejvýznamnější autoři celé první poloviny 20. století na

¹ Srv.: Катаев, В. Б.: *Игра в осколки. (Судьбы русской классики в эпоху постмодернизма.)* Издательство МГУ, Москва, 2002, 251 с.